

В. М. ГЕОРГІЄВ (викладач)
Військова академія, м. Одеса

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ВИСОКОМОБІЛЬНИХ ДЕСАНТНИХ ВІЙСЬК

У статті розглядаються основні підходи до визначення поняття «професійна компетентність», аналізуються особливості військової діяльності та професійної компетентності військовослужбовців, наводяться її основні структурні елементи для різного роду військ. На основі проведеного аналізу автором визначаються особливості професійної компетентності майбутніх офіцерів Високомобільних десантних військ (ВДВ) та надається власне визначення зазначеного поняття й основні структурні компоненти професійної компетентності офіцерів ВДВ: когнітивний, аналітичний, діяльнісний, особистісний, мотиваційний.

Ключові слова: професійна компетентність, структура професійної компетентності, військова діяльність, майбутні офіцери, Високомобільні десантні війська.

Проблема професійного становлення широко розглядається в сучасній науці. Сутність та зміст професійного навчання розглядали О. С. Гребенюк, О. В. Коржуєв, С. Л. Рубінштейн, Н. В. Самсонова, Л. Ф. Спирін та ін.; коло проблем, що розкриває сутність професіоналізму вивчали Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова та ін.; особливості формування професійної підготовленості аналізували В. В. Давидов, Н. О. Менчинська, В. П. Симонов та ін.; психологію професійної діяльності досліджували А. В. Карпов, Є. О. Климов, В. Д. Шадриков та ін.

Теоретичний аналіз сучасної військової, педагогічної та психологічної літератури (О. Н. Белухін, Д. Ю. Блохін, Л. І. Божович, Є. В. Бондаревська, І. А. Зимня, Г. І. Ібрагімов, О. М. Новіков, В. А. Петрук, І. С. Якиманська, С. Л. Яценко та ін.) показав, що сьогодні проблема професійної компетентності стає все більш актуальною, оскільки від професійної компетентності військовослужбовців залежить оборона і міць держави.

Водночас, проблема професійної компетентності офіцерів Високомобільних десантних військ (ВДВ) є менш дослідженою, хоча цей рід військ сьогодні належить до елітних військ, і навіть застосовується в миротворчих місіях. Саме тому підготовка офіцерського складу ВДВ повинна відповідати світовим вимогам.

Метою статті є аналіз структури професійної компетентності військовослужбовців та визначення основних структурних елементів професійної компетентності майбутніх офіцерів Високомобільних десантних військ.

Розглянемо спочатку основні підходи до визначення поняття «професійна компетентність».

Професійну компетентність як високий рівень володіння знаннями, вміннями й навичками розглядають О. А. Дубасенюк, Е. Ф. Есер, О. Н. Шахматова, В. О. Ядов та ін. В аспекті цього підходу В. О. Ядов [8, с.158] трактує професійну компетентність як найбільш досконале знання власної справи, сутності роботи, що виконується, складних зв'язків та відношень, що існують у ній, можливих засобів та способів досягнення намічених цілей.

Професійну компетентність як готовність особистості до здійснення професійної діяльності розглядають Р. В. Ваврик, В. Р. Веснін, В. В. Косарев, Н. М. Лобанова, В. В. Ягупов та ін. Так, В. Р. Веснін вважає, що професійна компетентність – це здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно оволодівати новим знанням і швидко адаптуватися до змінених умов [2, с.59].

Пов'язування професійної компетентності з властивостями, якостями, новоутвореннями особистості характерно для наукових праць Л. І. Анциферової, Д. Н. Завалишиної, А. К. Маркової, Є. Ф. Рибалко, Н. В. Яковлевої та ін.

Є. О. Бударін трактує професійну компетентність як інтегральну характеристику, що визначає здібність та готовність розв'язувати професійні проблеми та професійні завдання, які виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності, з використанням знань, навичок, умінь, професійного та життєвого досвіду, цінностей і культури [1, с.7].

Аналіз зазначених підходів до визначення поняття «професійна компетентність» дозволяє нам дійти висновку, що професійна компетентність є базовою якістю професіонала, яка формується під час професійної підготовки.

Системні дослідження професійної компетентності військових розпочали зарубіжні вчені. Так, Самуел П. Хантінгтон у роботі «Солдат і держава» (1957 р.) дослідив проблему військового професіоналізму, розкрив сутність та зміст цього феномена через єдність таких компонентів, як компетентність, відповідальність, відданість власній справі. Компетентність автор розглядав як складову професіоналізму, відмінну рису професіонала від звичайного виконавця.

Сем С. Саркесьян, аналізуючи компетентність у сфері забезпечення безпеки країни, визначав її як широту мислення, не обмежену військовими міркуваннями, що дозволяє враховувати соціальні та політичні наслідки військових рішень, і вірно розуміти необхідність первинного рішення питань [6, с.18].

Карл Е. Вуоно, генерал армії США, визначає сутність професійної компетентності як досконале знання власної справи. Поняття професіонала на особистісному рівні він визначає як керівника, який є професійним військовим спеціалістом, несе відповідальність за солдат та підрозділи, має обов'язки щодо захисту нації та суворо дотримується етичних норм [6, с.18].

Відтак, зарубіжні дослідники вважають: професійна компетентність формується здебільшого внаслідок практичної діяльності та професійного самовдосконалення.

В Росії та Україні закономірності та особливості процесу військово-професійної підготовки, формування професійної компетентності військових розглядали О. В. Барабанщиков, Б. П. Груздев, Ю. Ф. Зуєв, Г. А. Кабакович, О. С. Каплун, Ю. В. Коленко, Л. Г. Лаптев, В. Г. Михайловський, М. М. Полянський, Є. М. Потапчук, О. Д. Сафін, В. М. Чмир та ін.

П. А. Корчемний, Л. Г. Лаптев, В. Г. Михайловський зазначають, що зміст професійної компетентності визначається метою, завданнями та характером діяльності, яку виконує спеціаліст. Тобто, зміст професійної компетентності військового залежить від сутності та основних характеристик військової праці.

Військова праця, як ми вже зазначали, виконується у специфічних умовах, але, водночас, для неї характерні ознаки, притаманні будь-якій професійній діяльності. В роботі ми будемо спиратися на визначення О. А. Деркача, який наголошує на тому, що військова праця – це усвідомлене цілеспрямоване виконання військовослужбовцем військового обов'язку, у процесі якого він реалізує себе як суб'єкт військово-професійної діяльності, повсякденних відносин, власного розвитку і, використовуючи предмети та засоби цієї праці, забезпечує одержання сукупних результатів військової служби [3, с. 490].

Особливостями військової праці (А. І. Благодаров, В. В. Гусєв, О. А. Деркач, П. А. Корчемний, Л. Г. Лаптев, В. Г. Михайловський, П. І. Образцов та ін.) є те, що:

- військова праця зумовлена соціальним замовленням суспільства, її мета та завдання закріплені в законах суспільства, військових уставах та наказах;
- існує соціально-правова, функціональна і часова регламентація військової праці;
- характер військової праці є інтегративним, і складається з боєготовності військових підрозділів та частин, морально-психічного стану особистого складу;
- військова праця є поліфункціональною;
- умови виконання професійних обов'язків військових є екстремальними.

Результати виконання військової праці, як і в інших видах діяльності, багато в чому залежать від майстерності військовослужбовців, їхньої професійної компетентності.

Ю. В. Коленко вважає, що професійна компетентність військового може бути визначена як у широкому, так і у вузькому сенсі. В широкому сенсі, під професійною компетентністю слід розуміти професійну теоретичну та практичну підготовленість, а також здібності до розв'язання виконавчих та творчих завдань, до виконання обов'язків за прямим посадовим призначенням [6, с.20]. У вузькому сенсі, під професійною компетентністю слід розуміти систему знань, навичок і умінь, професійних позицій, акмеологічних інваріантів і психологічних особливостей, які необхідні випускнику військового ВНЗ для успішної реалізації професійних функцій [6, с.28].

Ми підтримуємо думку О. М. Протасова, який, на підставі ґрунтовного аналізу праць з військової педагогіки та акмеології, визначає, що професійно компетентним може вважатися випускник військового ВНЗ, який:

- відданий професії офіцера, мотивований до військової служби та задоволений нею;
- активно засвоює норми та еталони професії, досягає майстерності в ній, прагне до професійного й особистісного зростання;
- усвідомлено розвиває власну індивідуальність засобами професії;
- використовує прийнятні в демократичному суспільстві засоби професійного та міжособистісного спілкування;

- успішно вирішує завдання навчання та виховання увіреного йому контингенту, готує для суспільства відданих захисників Вітчизни, має необхідні для цих цілей психологічні та особистісні якості;
- досягає необхідних для сьогодення якостей у розвитку особистості підлеглих, уважає пріоритетними результатами власної праці позитивні зміни в розумовому та особистісному розвитку солдат.

Виходячи із вищезазначеного, автор розуміє під професійною компетентністю військового базову, інтегральну характеристику особистості сучасного офіцера-спеціаліста, яка виявляється у високому рівні професіоналізму, здібності до ефективного виконання бойових завдань та обов'язків за функціональним призначенням у військах [7, с.10].

Професійна компетентність військових має певні структурні компоненти.

У структурі професійної компетентності випускника військового ВНЗ О. М. Протасов виокремлює дві основні складові, які притаманні будь-якій військовій спеціалізації:

- когнітивно-операціональну: військово-професійні знання, уміння та навички;
- професійно-особистісну: професійна самосвідомість, індивідуальний стиль діяльності та спілкування, творчий потенціал [7, с.10-11].

Розглядаючи професійну компетентність військовослужбовців, Ю. В. Коленко виокремлює шість основних компонентів, характерних для військового спеціаліста будь-якого напрямку діяльності:

1. Духовно-моральний компонент. Він, на думку автора, є основою професійної компетентності військового, оскільки включає готовність служити Вітчизні, своєму народу, виконання військово-патріотичного обов'язку. До цього компонента входять: світогляд, ціннісні орієнтації, ставлення до військового обов'язку, впевненість у високій соціальній значущості військової праці.
2. Службово-етичний компонент. Включає морально-статутні зв'язки та ставлення військового до виконання посадових обов'язків.
3. Нормативно-правовий компонент. Цей компонент об'єднує правову свідомість і правову практику, що припускає усвідомлену військово-професійну діяльність. Правова компетентність передбачає визнання й усвідомлення справедливості, розумності, доцільності правових меж, що встановлюються законами та документами військового управління, розуміння їх відповідності інтересам Вітчизни, і законним правам та обов'язкам військовослужбовця.
4. Психолого-педагогічний компонент. Поєднує високий рівень загальної і професійної підготовленості та систему поглядів, переконань, позицій і дій, що розкривають ставлення військового спеціаліста до військово-педагогічного процесу, діяльності, взаємозв'язкам у колективі.
5. Військово-професійний компонент. Визначає характер професійних дій, відносин і взаємозв'язків в армійських умовах.
6. Акмеологічний компонент. Орієнтує військового спеціаліста на виконання всіх функцій військової праці оптимальним способом, забезпечує творчу самореалізацію [6, с.24-25].

Водночас, професійна компетентність військовослужбовця, залежно від особливостей та напрямку спеціалізації військової професії, навіть звання військового, має свої, індивідуальні структурні елементи.

До структури військово-професійної компетенції офіцера Л. В. Долманюк включає:

- знання, уміння і навички професійної діяльності, в тому числі оціночні вміння і здібність до багатофакторного аналізу військової ситуації з позиції оцінювання потенційної загрози і можливостей військового підрозділу, техніки;
- мотиви, інтереси, потреби та індивідуальні цінності офіцера, що зумовлюють спрямованість його особистості;
- комплекс особистісних якостей, що забезпечують можливість прийняття адекватних військовій ситуації рішень [4].

Розглядаючи особливості професійної компетенції майбутнього офіцера служб тилу за соціально-діяльнісним підходом, С. О. Каплун виокремлює такі структурні елементи:

- професійно-кваліфікаційні характеристики: високий і достатній рівень сформованості професійних знань, умінь та навичок, продуктивність професійної діяльності;
- соціально-статусні характеристики: соціальний статус офіцера тилу в соціальній системі української держави (екстеріоризаційний ефект), соціальний статус офіцера тилу в системі служб Збройних Сил (інтеріоризаційний ефект);
- особистісні характеристики: професійно значущі особистісні якості, професійно значущі

особливості характеру офіцера тилу, висока мотивація до здійснення професійної діяльності та зростання рівня професіоналізму [5, с.112].

На підставі проведених досліджень, Ю. В. Коленко виокремив шість значущих факторів, що відображують найбільш загальну структуру вимог професійної діяльності до військового спеціаліста в галузі захисту інформації:

- 1) спеціальні якості: професійні вміння і навички, що відображують основні вимоги та характерну специфіку практичної професійної діяльності;
- 2) командні якості спеціаліста;
- 3) адаптивні якості військового спеціаліста: навички, здібності та вміння швидко і адекватно відповідати на зміну ситуації;
- 4) комунікативні якості;
- 5) управлінські якості;
- 6) виконавчі якості військового спеціаліста [6, с.29-30].

Автор також зазначив, що стійка професійна компетентність спеціаліста виступає одночасно як мета, результат і критерій продуктивності системи формування професійної компетентності військових кадрів.

У межах компетентнісно-орієнтованого підходу В. М. Чмир пропонує такі структурні елементи професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників інженерних спеціальностей:

- мотиваційний компонент: сформованість у курсантів мотивів до якісного здійснення професійної діяльності;
- когнітивно-творчий компонент: здатність майбутніх офіцерів-прикордонників творчо здобувати нові знання, набувати вміння, навички, формувати творчий потенціал самоосвіти та саморозвитку;
- комунікативна складова: базується на вміннях спілкуватися, знанні методів взаємодії та їх ефективного використання у процесі діяльності.

Є. О. Бударін, використовуючи комплексний підхід, визначає такі структурні компоненти професійної компетентності військового спеціаліста зв'язку:

- професійний досвід;
- уміння системно сприймати професійну реальність;
- здібність вільно орієнтуватися в предметній області;
- технологічність;
- уміння інтегруватися з «іншим» досвідом;
- креативність;
- здатність до рефлексії.

Автор наголошує, що перераховані компоненти професійної компетентності можна розглядати як тісно взаємопов'язані і нормативно необхідні для успішної діяльності спеціаліста в сучасних умовах [1, с.7-8].

Теоретичний аналіз літератури (Є. О. Бударін, Л. В. Долманюк, О. С. Каплун, Ю. В. Коленко, О. М. Протасов, В. М. Чмир та ін.) показав, що на сьогодні визначено особливості професійної компетентності військових, структурні компоненти професійної компетентності воїна-прикордонника, представників інженерних військ, спеціалістів зв'язку, військового спеціаліста в галузі захисту інформації, офіцера служб тилу та ін. Натомість, проблема формування професійної компетентності офіцерів Високомобільних десантних військ майже не розглядалась.

Базуючись на вищенаведених визначеннях професійної компетентності військових, дамо визначення професійної компетентності майбутніх офіцерів Високомобільних десантних військ.

Під професійною компетентністю майбутнього офіцера Високомобільних десантних військ ми розуміємо високий рівень його теоретичної і практичної підготовки, здатність ефективно виконувати професійні завдання у площині основного призначення зазначеного роду військ: охоплення противника з повітря, дій у ході спеціальних, антитерористичних і миротворчих операцій та ін.

Проведений вище аналіз структурних елементів професійної компетенції військовослужбовців дає нам можливість запропонувати власну структуру професійної компетентності майбутніх офіцерів ВДВ.

Ми вважаємо, що професійна компетентність майбутніх офіцерів ВДВ включає такі структурні компоненти:

- мотиваційний (мотивація на службу в армії, на досягнення успіху);

- когнітивний (військово-професійні знання, знання індивідуальних особливостей особистості);
- діяльнісний (комунікативно-організаційні здібності, уміння приймати рішення);
- особистісний (моральні та емоційно-вольові якості);
- аналітичний (уміння аналізувати власну діяльність та діяльність підлеглих).

Мотиваційний компонент, представлений нами у структурі професійної компетентності майбутнього офіцера ВДВ відіграє значну роль у її формуванні. Саме мотивація на службу в армії та на досягнення успіху в професійній діяльності стимулює курсанта набувати необхідних знань, умінь та навичок, розвивати відповідні риси особистості.

Розглядаючи когнітивний компонент, до військово-професійних знань ми включаємо такі, як всебічні знання про військову працю, знання із загальних та профільних дисциплін, так і відповідні вміння та навички, необхідні у професійній діяльності офіцера Високомобільних десантних військ (стрибки з парашуту, майстерне володіння бойовою зброєю, уміння бути непоміченим та ін.). Крім того, до когнітивного компонента ми включаємо ще й знання індивідуальних особливостей підлеглих та вміння їх ураховувати. Саме від цього вміння часто залежить результат військових операцій.

Діяльнісний компонент складається із комунікативних, організаторських здібностей та вміння приймати рішення. Комунікативно-організаторські здібності дають можливість майбутньому офіцеру ВДВ згуртувати ввірений йому військовий підрозділ, вплинути на поведінку підлеглих під час бою та ін. Що стосується вміння приймати рішення, то майбутній офіцер Високомобільних десантних військ повинен уміти не лише швидко розмірковувати в екстремальних умовах, а й обирати найбільш ефективне рішення та брати на себе відповідальність.

Моральні та емоційно-вольові якості є невід'ємною складовою професійної компетентності військового офіцера. Його світогляд, ціннісні орієнтації, ставлення до військового обов'язку, настроїв, тривожність або її відсутність, зібраність та зосередженість безпосередньо впливають не лише на прийняття рішень, а й передаються підлеглим, що може як позитивно, так і негативно вплинути на перебіг бойових подій та ефективність виконання поставленого завдання.

Уміння аналізувати власну діяльність та діяльність підлеглих, на нашу думку, є необхідними складовими професійної компетентності, оскільки саме аналітичний компонент дає змогу проаналізувати відповідність дій ситуації, що відбувається, швидко й адекватним способом відповісти на зміну ситуації, уникнути помилок та виконати поставлене завдання найбільш ефективно.

Проведений аналіз дає нам можливість зробити такі висновки:

1. Професійна компетентність майбутнього офіцера проявляється як у військово-професійній діяльності, так і в повсякденних відносинах, в особистісному розвитку та в сукупному результаті праці, що виконується.

2. Інтегративним показником формування професійної компетентності курсанта вищого військового навчального закладу є результати військової праці, що виражаються в досягненні поставленої мети та завдань цієї праці.

3. Структурні елементи професійної компетентності військовослужбовців залежать від роду військ.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у виявленні особливостей підготовки до професійної діяльності курсантів Військової академії (м. Одеса).

Список використаної літератури

1. Бударин Е.А. Формирование профессионального опыта специалиста связи у курсантов военно-учебных заведений: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е.А.Бударин. – Калининград, 2006. – 20 с.
2. Веснин В.Р. Практический менеджмент персонала: Пособие по кадровой работе / В.Р.Веснин. – М.: Юристъ, 1998. – 96 с.
3. Деркач А.А. Методолого-прикладные основы акмеологических исследований / А.А.Деркач. – М.: Логос, 1999. – 392 с.
4. Долманюк Л.В. Формирование военно-профессиональной компетенции будущих офицеров: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Л.В.Долманюк. – Казань, 2011 – 18 с.
5. Каплун С.О. Професійна компетентність майбутнього офіцера служб тилу як об'єкт наукового аналізу / С.О. Каплун // Вісник Житомирського державного університету. – 2008. – Вип. 42. Педагогічні науки. – С.111-115.
6. Коленко Ю.В. Использование информационных технологий как средства формирования

профессиональной компетентности курсантов военных вузов: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Коленко Юрий Владимирович. – Ставрополь, 2005. – 210 с.

7. Протасов А.Н. Управление формированием профессиональной компетентности будущих офицеров: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А.Н.Протасов. – Саратов, 2007. – 24 с.

8. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности / В.А.Ядов. – М.: Добросвет. 2001. – 596 с.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2014

В. М. Георгиев

Военная академия, г. Одеса

Структура профессиональной компетентности будущих офицеров Высокомобильных десантных войск

В статье рассматриваются основные подходы к определению понятия «профессиональная компетентность», анализируются особенности военной деятельности и профессиональной компетентности военнослужащих, описываются ее основные структурные элементы для разного рода войск. На основании проведенного анализа автор определяет особенности профессиональной компетентности будущих офицеров Высокомобильных десантных войск (ВДВ) и предлагает собственное определение данного понятия и основные структурные компоненты профессиональной компетентности офицеров ВДВ: когнитивный, аналитический, деятельностный, личностный, мотивационный.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, структура профессиональной компетентности, военная деятельность, будущие офицеры, Высокомобильные десантные войска.

V. Georgiev

Military Academy, Odesa

The Structure of Professional Competence of Future Officers of Airmobile Troops

The article is about main approaches for the determination of the idea of “professional competence”. The author analyses the peculiarities of military activity and professional competence; he also describes its main structural elements for different branches.

Describing the peculiarities of military activity the author stresses that the activity is governed by the order of the society; appropriate acts and principles, military manuals and orders determine its aims and tasks; there are social and legal, functional and temporary regimentation of this kind of activity; the principles of military activity are integrative and consist of combat readiness of military units, moral and psychological condition of military personnel; the activity is multifunctional; the serving conditions are extreme. The result of military activity is an integrative factor of formation of cadets’ professional competence.

With the reference to the analyses the author determines the peculiarities of professional competence of future officers of airmobile troops and suggests his own definition of the idea of “professional competence”. According to the definition the professional competence of a future officer of Airmobile troops is a high level of his theoretical and practical training, his ability to act effectively within the main intended purpose of the branch: occupation in the air, actions during special antiterrorist and peacekeeping operations, etc..

The author also defines the main structural components of professional competence of officers of Airmobile troops: cognitive (military knowledge, the ability to take into account personal characteristics of the subordinate), analytical (skills for analysing his own and subordinate's activity), pragmatic (communicative and organizing skills, ability to make decisions), personal (moral, emotional and volitional features of the character), conative (motivation for service and obtaining success).

Key words: professional competence, structure of professional competence, military activity, future officers, airmobile troops.